

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ BİTİRME TEZİ

MÜZİK ÜZERİNE KURULU İÇ DÜNYALAR

Sözcük Sayısı: 3979

Araştırma Sorusu: Ahmet Hamdi Tanpınar'ın kaleme aldığı Mahur Beste adlı yapıtta müziğin romanda yer alan figürlerin iç dünyaları üzerindeki etkisi hangi yazınsal tercihler kapsamında ele alınmıştır?

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ.....	3
1.1 Edebiyat ve Müzik.....	3
1.2 Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Kaleminden Mahur Beste'de Müzik.....	4
2. MAHUR BESTE'DE MAHUR MAKAMI.....	5
2.1 Mahur Makamı'nın Romandaki Olay Örgüsü İle İlişkilendirilmesi.....	5
2.2 Mahur Makamı'nın Romanın Ele Alındığı Dönemin Koşulları İle İlişkilendirilmesi.....	6
2.3 Mahur Makamı'nın Romanda Yer Alan Sosyo-Kültürel Yapı İle İlişkilendirilmesi.....	8
3. MAHUR BESTE'DE FİGÜRLER VE MÜZİK.....	9
4. SONUÇ.....	17
5. KAYNAKÇA.....	19

1. GİRİŞ

1.1 Edebiyat ve Müzik

Kelimelerin büyüünden yararlanarak insan ruhunu ve deneyimlerini derinlemesine keşfeden edebiyat; ortaya koyduğu yapıtlar ile duyguları, düşünceleri ve hayal gücünü farklı bakış açılarıyla geniş bir yelpazede estetik bir biçimde ele alır. Bunun yanı sıra kültürlerin ve toplumların tarihini, değerlerini, inançlarını muhafaza edip söz konusu olguları nesilden nesile aktarma hususunda da ön planda olan edebiyat; güçlü anlatım ve ifade yeteneği ile hem kişisel hem de toplumsal iletişimi zenginleştirmeyi sağlar.

Ruhun derin duygularını ve insan deneyimlerini evrensel bir dilde ifade eden başka bir sanat formu niteliğinde olan musiki, tıpkı edebiyat gibi paylaşmanın kuvvetli bir yolu olarak değerlendirilebilir. Bir araya gelerek musikiyi oluşturan melodiler ve ritimler sözsüz biçimde duygusal bağlar kurmayı sağlar. Ayrıca pek çok farklı toplumun müzikal geleneklerini yansıtmaları sonucunda müzik, kültürel kimliklerin ifadesinde de büyük önem arz eder. Rahatlatıcı ve iyileştirici gücü sayesinde zihinsel sağlığın düzenlenmesine katkıda bulunan musiki, bu yanı sıra edebiyat gibi yaratıcılığı teşvik eder.

Kelimelerle dünyalar kurmayı sağlayan edebiyatın ürünü olan sözler, ritim ve melodi gibi ahenk unsurlarının bir araya gelmesiyle insanın ruhunu besleyen musiki formunda sesli olarak icra edilir. Edebiyat ve musiki, tematik bağlamda da sıkça birbirleri ile örtüşür. Aynı zamanda birbirlerinden ilham alarak gelişen edebiyat ve musiki, yapı ve form açısından da benzerlik gösterirler. Örneğin bir romanın veya şiirin yapısal bütünlüğü, bir senfoni veya sonatın kompozisyonu ile yakınlık gösterir. Temaların, motiflerin, ritmik tekrarların kullanılması sonucu bütünlüğün ve devamlılığın sağlandığı kadim ve evrensel nitelikte olan her

iki sanat dalı da insan yaşamının vazgeçilmez iki unsuru arasındadır. Söz konusu iki sanat dalı birbirlerinden farklı biçimlerde ifade edilse de ortak bir gaye içerisindeyler zira her iki alanda da amaç insan ruhunun derinliklerine inmek ve evrensel insan deneyimlerini paylaşmaktır. Bir yanda kelimelerin oluşturduğu ahenkten yararlanan edebiyat, diğer yanda melodiler ve ritimler neticesinde yaşamın karmaşıklığını anlamlandıran musiki birlikte göz önünde bulundurulduğunda duygularla dans etme sanatları olarak nitelendirilebilirler. Sahip oldukları sarsılmaz bağ sonucunda birbirlerinden beslenerek zenginleşen edebiyat ile musiki çoğu zaman birlikte icra edilmiştir. Bu bağlamda pek çok yazar, musikiden ilham almış ve eserlerinde musikinin çıkardığı derin yolculuğa yer vermiştir.

1.2 Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Kaleminden Mahur Beste'de Müzik

Türk edebiyatının önde gelen, mühim yazarlarından biri olan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın kaleme aldığı "*Mahur Beste*" adlı romanda musiki yapıtta yer alan figürlerin iç dünyalarını ve dönemin toplumsal yapısını anlama noktasında merkezi bir rol oynar. Dönemin koşulları ile toplumsal çalkantılarını okuyucuya yansıtmaya gücüne sahip olmasının yanı sıra Tanpınar'ın edebi üslubunun ayrılmaz bir parçası olarak da göz önünde bulundurulan musikinın yalnızca bir sanat formu olarak değil¹; aynı zamanda bireyin iç dünyasını, hafızasını ve kimlik arayışını şekillendiren bir unsur olarak öne çıktığı "*Mahur Beste*" adlı romanda Tanpınar Osmanlı-Türk modernleşmesi sürecinde sanatın ve geleneksel musikinın toplumsal yapı üzerindeki etkisini derinlemesine irdeleyerek bireyin geçmişle kurduğu estetik bağı inceler. Roman; zamanın ve kaderin sürüklediği figürlerin, geçmişle gelecek arasında sıkışmış dünyalarını detaylıca ele alır. Romanda, geleneksel Osmanlı kültürünün son temsilcilerinden biri olan odak figür Behçet Bey'in; bir yandan geçmişin naif güzelliklerine tutunmaya çalışırken, diğer yandan

¹ Aydın, Seher. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarında Musiki Estetiği. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2017.

modernleşmenin kaçınılmaz baskısıyla yüzleşmek zorunda kalması yansıtılır. Romanın adını aldığı "Mahur Beste" gibi, Behçet Bey'in hayatı da yarım kalmış ezgilerle doludur; ne tam anlamıyla geçmişte kalabilmiş ne de geleceğe uyum sağlayabilmiştir. Kendisinin iç dünyası adeta bir beste gibi Tanpınar'ın kalemıyla incelikle işlenmiş, derin bir hüznle yoğrulmuştur. Bu araştırma tezi ile hedeflenen; evvela romana adını veren Mahur makamının teferruatlarıyla incelenerek yapının olay örgüsüyle olan anlam bütünlüğünü değerlendirilmesi, ardından olay örgüsünün dönemin özellikleriyle bağdaştırılarak musikin roman figürlerinin iç dünyaları üzerindeki etkisinin gözlemlenmesidir.

2. MAHUR BESTE'DE MAHUR MAKAMI

2.1 Mahur Makamı'nın Romandaki Olay Örgüsü İle İlişkilendirilmesi

"*Mahur Beste*" romanı, adını aldığı makamın ruh haline uygun olarak okuyucuda hüzn ve umut içerisinde geçmiş ile şimdi arasında gidip gelen bir atmosfer yaratır. Tanpınar'ın romanında estetik bir referans noktası olarak ön plana çıkan Mahur makamı, melankolik ancak yine de içerisinde belirli bir ümit barındıran karakteri romanın içsel dünyasına empoze eder. Söz konusu yapıtta anlam bütünlüğü oluşmasında büyük önem arz eden Mahur yalnızca bir ses dizisi olmaktan ziyade ruhların derinliklerinden yükselerek hayatın karmaşasına karşı duyulan arayışın, kaybolan zamanın ve unutulmuş duyguların güçlü yansımasıdır. Mahur'un diyezli yapısı, Tanpınar'ın anlatımındaki derinlik gibi romanda zamanın geçiciliğini ve duyguların kaybolan izlerini yansıtır.

Romanda ele alınan hayatlar, Osmanlı'nın son döneminde geleneksel değerler ile modernleşme baskısı arasında sıkışmış bireylerin hikâyeleridir. Bu bireyler için musiki, yalnızca bir sanat dalı olmanın ötesinde aidiyet duygusunun ve hatıraların muhafaza edilmesini

sağlayan bir araç niteliğindedir. Musikinin, romanın olay örgüsüyle olan ilişkisi de bu bağlamda şekillenir. Bu noktada Mahur makamı, neşeyle hüznün iç içe geçtiği yapısıyla romanın atmosferini belirler. Türk Müziği'nin ince ve naif melodik yapısına sahip bu makam Tanpınar tarafından bireyin içsel çatışmalarını ve toplumun değişim sancılarını yansıtmak için bilinçli olarak kullanılmış, böylece makamın dinginliği ile figürlerin ruh halleri arasında bir bütünlük sağlanmıştır.

2.2 Mahur Makamı'nın Romanın Ele Alındığı Dönemin Koşulları İle İlişkilendirilmesi

Tanpınar'ın romanında musiki; dönemin toplumsal yapısını ve Osmanlı toplumunun geçirdiği değişim sürecini anlamada da önemli bir işlev sahibidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme çabaları ve geleneksel değerlerin söz konusu süreçte aldığı darbeleri fonunda geçen roman; Tanzimat'ın ilan edilmesinden itibaren Osmanlı toplumunun ruhuna sirayet eden çalkantılı yılların yankısını taşır ve derin bir nostalji hissiyle sarılıdır. Tanpınar'ın kaleminden süzülen sözcükler yalnızca bir hikâyeyi anlatmakla kalmaz; aynı zamanda tarihin tozlu sayfalarını aralayarak bir milletin değişim ve dönüşüm sürecini temsil ederek, onun acıları ve umutlarıyla birlikte okuyucuya sunar.

“*Mahur Beste*”de aktarılan dönemde, Osmanlı'nın göz alıcı fakat artık yorgun bir mozaik gibi çatlamaya yüz tutmuş yapısı ön plana çıkar. Romanda toplum köklü geleneklerle modernleşme arasında bocalamakta, bir yanda Batı'ya öykünerek modernleşmeyi kucaklarken diğer yanda kendi köklerinden kopmamak için direnen bir ruh taşımaktadır. “*Mahur Beste*” romanı, Osmanlı-Türk modernleşme sürecinin kültürel ve sanatsal yansımalarını ele alırken musikiyi bu dönüşümün merkezine yerleştirir. Bu bağlamda, romanın temelinde eski Osmanlı geleneğiyle modernleşme hareketleri arasındaki gerilim yer alır ve bu gerilim musikide de kendini gösterir. Özellikle Tanzimat sonrası süreç olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun son

dönemlerinde Batılılaşma hareketleriyle birlikte geleneksel sanat anlayışı değişime uğramış, musiki de bu değişimden payını almıştır. Osmanlı musikisi klasik dönem boyunca saray ve yüksek zümre kültürü içinde gelişmiş, meşk sistemi ile usta çırak ilişkisi içinde aktarılmış bir sanattır. Ancak modernleşme faaliyetlerinin ön plana çıktığı 19. yüzyıldan itibaren Batılı müzik formlarının Osmanlı entelektüelleri arasında ilgi görmeye başlaması klasik musikinin toplumdaki yerini sorgulanır hale getirmiştir. Bu noktada, dönemin değişen koşulları içinde musikinin algılanışı da farklılaşmıştır. Osmanlı’da gitgide kurumsallaşmaya başlayan Batılı müzik eğitimi, geleneksel musikinin yalnızca özel meclislerde veya dar çevrelerde icra edilen bir sanat haline gelmesine neden olmuştur. “*Mahur Beste*” de bu durum, geçmişin musikisi ile modernleşmenin dayattığı yeni kültürel yapı arasındaki çatışma olarak kendini gösterir.

“*Mahur Beste*” de musiki, bir yandan kaybolan zamanın hatırasını taşıyan bir unsur olarak muhafaza edilmeye çalışılırken diğer yandan değişen toplum yapısının içinde giderek daha marjinal bir konuma itilmiştir. Bu bağlamda roman, Mahur makamının geçmişin ve kaybolan değerlerin bir temsili olarak işlev gördüğünü ayrıca toplumsal değişimin ve kültürel bellek² kaybının bir yansıması olduğunu gözler önüne serer. Kısacası Osmanlı-Türk modernleşmesi esnasında musiki, geçmişin hatırlanması ile geleceğe yönelme arasındaki dengeyi temsil eder ve Mahur makamı bu geçiş sürecinin bir metaforu olarak işlev görerek geleneksel Osmanlı dünyasının sessizce kayboluşunu ve bunun yarattığı nostaljik duyguyu yansıtır.

Kısacası hem Osmanlı’nın mirasını hem de yeni Cumhuriyet’in doğuşunu kendi şahsına münhasır bir duyarlılıkla yorumladığı romanıyla Tanpınar; tarih, musiki ve edebiyatı, kusursuz

² Çiçek, Ahmet. “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Romanlarında Zaman ve Bellek.” Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, no. 1, 2015

bir armonide birleştirerek geçmişin derinliklerinden gelen sesleri okuyucunun kalbinde yankılanan bir ahenge dönüştürür.

2.3 Mahur Makamı'nın Romanda Yer Alan Sosyo-Kültürel Yapı İle İlişkilendirilmesi

Yapıtın atmosferini yaratırken dönemin sosyo-kültürel yapısını da romanında maharetle işleyen Tanpınar, bu durumu yalnızca figürlerin i dünyalarının incelikle yansıtılmasıyla değil; aynı zamanda dönemin saray ve konaklarının, dar sokakların ve mesire yerlerinin betimlenmesiyle de sağlar. Özellikle yapıtta sözü edilen “musiki meclislerinde” yankılanan nağmeler yalnızca sanatın değil; toplumun ırpınışlarının, yenilik arayışlarının ve geçmişle kurulan mahzun bağların çarpıcı nitelikte bir yansımasıdır. Bunun yanı sıra yapıtta ele alınan dönemin İstanbulsu yüzyılların birikimiyle dolup taşan sokaklar, Boğaz'ın sularına yansıyan gölgeler ve kubbelerin yarattığı görkemli sessizlik ile okurun karşısına çıkar. Lakin bu ihtişamın ardında, Tanpınar'ın mahir kalemiyle aktardığı hüzünlü bir kş hikyesi gizlidir. Örneğin, yapıtta yer alan “Ah, eski İstanbul! İten içe kaynaşan hayatıyla, durmadan çarpışan ihtiraslarıyla, kin ve sevgileriyle, birdenbire coşan nefretleriyle, kaynayan sular gibi içten dönen ve derinleşen dolaplarıyla, daima kızdırılmış bir kaplan gibi atılmaya, parçalamaya hazır ocaklarıyla, tekkeleriyle, esnafıyla, o kadar parça parça, dağınık göründüğü halde istediği gün, sokakta, çarşıda, meydanda birdenbire birleşen, acayip ve korkunç bir mahluk gibi halka halka büyüyen, genişleyen, okyanuslar gibi homurdanan, önüne çıkan her şeyi yakıp yıkan, devirip altüst eden, kadını erkeğini tamamlayan halkıyla her türlü canlılığın üstünde canlı şehir. Ata Molla Bey, bu yenierisiz, sipahisiz, kazansız, ihtilalsiz İstanbul'u beğenmiyor, "ulema" sınıfını fetvahaneye kedisi hline getiren ve sarayında tek başına memleketi idare eden bu hükümdardan hoşlanmıyor, etrafındaki her şeyi kk, bayağı, manasız görüyordu. Meğer ne imiş o günler, ne güzel şeylermiş!” (Tanpınar, s. 46) tümcelerinden hareketle dönemin İstanbul'u hakkında geçmişle kıyaslamalı bir biçimde bilgi edinmek mümkündür.

Ayrıca dönemin aydınlarının ve halkının, geleceğe belirsizlikle bakan gözleriyle eski dünyanın büyüü ve yeni dünyanın vaatleri arasında sıkışıp kalması sonucu oluşan bu gerilim, *Mahur Beste*'nin her bir satırında okuyucu tarafından derinden hissedilir. Tanpınar'ın yarattığı dünya, geçmişin zaman zaman sisli ve parıldayan hatıralarıyla doludur. Söz konusu hatıralar, musikinin tını ve titreşimlerinde yankılanarak okuyucuyu yalnızca figürlerin değil bir medeniyetin de içsel yolculuğuna ortak eder. *Mahur Beste*, böylece musiki aracılığıyla Osmanlı'nın kültürel değişimini ve bireylerin bu değişim karşısındaki konumlarını anlatan bir eser olarak ön plana çıkar.

3. MAHUR BESTE'DE FİGÜRLER VE MÜZİK

Mahur'un melodileri, figürlerin iç dünyasını yansıtarak romanın duygusal atmosferini şekillendirirken belirsizliğe sürüklenen figürler huzursuzluk ve melankoliyi derinden hisseder. Zira Mahur, dışarıdan neşeli bir yapı gibi görünse de derinlerinde yoğun bir hüznün ve varoluşsal bir boşluk barındırır. Sakin ve huzurlu tınılarıyla figürlerin içsel karmaşasına tezat oluşturan bu makam, onların yolculuklarında derin bir dinginlik arayışını simgeler. Tıpkı geçmişin kaybolması gibi figürlerin ruhsal dünyaları da dalgalı bir deniz misali birbirine karışırken, Mahur'un zarif ezgileriyle hayatın yitirilen anları yeniden canlanır. Başka bir deyişle kültürel dönüşüm, kimlik kaybı ve insan ruhunun yansıtıldığı bu romanda Mahur hem bir kaybolmuşluğun hem de yeniden buluşmanın melodisi haline gelir. Bu doğrultuda Tanpınar, “zaman melodisi” olarak tanımladığı Mahur'u özgün kalemiyle evrensel bir arayışın sembolü ve bireysel ile kolektif hafızanın ayrılmaz bir unsuru olarak betimler.

Kısacası Tanpınar, bu makamı yalnızca bir müzikal öge olarak ele almaktan ziyade figürlerin ruhsal dünyalarını açığa çıkaran kuvvetli bir sembol olarak kullanır. Yalnızca bir

roman olmanın aksine zamana direnen bir fısıltı, ruhun en derinlerinden yankılanan bir ezgi, melankolinin büyümlü bir terennümü olan *Mahur Beste*'de Tanpınar ustaca ördüğü cümleler ile Osmanlı İmparatorluğu'nun son demlerinde tarih ile modernitenin birbirine karıştığı, zamanın akışkan bir sınır gibi aktığı bu dönemde kurguladığı hikâyede musikiyi figürlerin içsel dünyasını çözümleyen bir anahtar, dönemin ruhunu yansıtan bir ayna, geçmişin ve kaybedilenin peşine düşen bir melodi olarak resmeder. Figürlerin iç dünyasını dönemin toplumsal yapısıyla bütünleştiren bir metafor olarak kurgulanan musiki, değişken ritmi ve melodileriyle hem figürlerin ruh hallerini hem de toplumsal dönüşümün yarattığı belirsizliği birbirine bağlayan güçlü bir köprü oluşturur. Bu sayede okuyucu, figürlerin içsel çatışmalarını ve dönemin sosyal dönüşümünü musikinin doğurduğu atmosferle daha iyi ve net bir biçimde anlamlandırır.

Romanın odak figürü olan Behçet Bey'in babası İsmail Molla Bey Osmanlı'nın son döneminde yetişmiş, klasik musikinin inceliklerine vakıf, bu sanatı yalnızca icra eden değil; aynı zamanda onun ruhunu anlayan bir şahsiyet olarak ön plana çıkar. Onun musikisi dönemin kültürel değişimleri karşısında bir direnç alanı oluştursa da bu direnç, zamanla hüznü, yalnızlığa ve bir çeşit melankolik kabullenişe dönüşür. Neşe ile hüznün arasında gidip gelen yapısı, dingin ve melankolik ezgileri sonucunda İsmail Molla Bey'in ruhunun yankısı olan Mahur; figürün iç dünyasındaki çatışmaları da okuyucunun gözleri önüne serer. İsmail Molla Bey, klasik musikinin yavaş yavaş silinen ve yerini başka bir dünyaya bırakan geçmişin güçlü temsilcilerinden olduğunun farkındadır. Bu bağlamda Osmanlı-Türk modernleşme sürecinin sancılarını ruhunda yoğun bir biçimde taşıyan Molla Bey musikiyi yalnızca bir estetik haz kaynağı olarak değil, aynı zamanda bir aidiyet duygusunun ve geçmişle kurulan bağın bir aracı olarak deneyimler. Ayrıca bu noktada, musikiyi ruhsal bir sığınak olarak da nitelendirir. Zira kendisi için Mahur makamı hatıraların ve kaybolan zamanın sesi, geçmişin gölgeleriyle örümlü bir dünyaya açılan kapıdır. Başka bir deyişle Mahur makamı onun için yalnızca bir melodik yapı değil aynı zamanda bir hatıra deposu ve bir zaman kapsülü gibidir. Kendisine göre bu

makamın her notasında kaybolan dostluklar, yaşanmış ve yitirilmiş aşklar, İstanbul'un eski günleri gibi geçmişin izleri saklıdır. İsmail Molla Bey musikiyle geçmişini muhafaza etmeye, hatıralarını diri tutmaya çalışır. Ancak bu süreç aynı zamanda onun iç dünyasındaki yalnızlığı da tetikleyerek arttırır. Zira Mahur'un melodileri ona sadece eskiyi hatırlatmakla kalmaz, aynı zamanda o eski dünyanın artık bir hayalden ibaret olduğunu da hissettirir.

Onun musikiyle olan ilişkisi, bireysel kimliğinin ve toplumsal dönüşüm sürecindeki konumunun da gizemli bir yansımasıdır. Modernleşme ile değişen toplumda kendini konumlandırmakta zorlanan İsmail Molla Bey, musikinin içinde kendine bir dünya kurar ve bu dünyada değişen zamanın getirdiği kırılmaları onarır. Romanlarında zamanın bireyin kimliğiyle ve hafızasıyla iç içe geçmesini ön plana çıkaran Tanpınar'ın *Mahur Beste*'sinde İsmail Molla Bey bu temanın en güçlü temsilcilerinden biridir. O bir yandan eski Osmanlı İstanbul'unun zarafetini, musikisinin derinliğini ve estetiğini yaşatmaya çalışırken diğer yandan modernleşen dünyanın getirdiği yeni anlayışlara ayak uyduramamanın sancısını çeker. Mahur'un ince ezgilerinde kendi hüznünü, kaybolan zamanın ağırlığını ve yaşadığı dönüşüm sancılarını duyan İsmail Molla Bey musiki ile hayatında bir anlam haritası çizerken Tanpınar; bu figür aracılığıyla musikinin yalnızca bir sanattan ibaret olmadığını, aynı zamanda bir kimlik ve aidiyet meselesi olduğunu gösterir.

Örneğin, romanda yer alan “Behçet Bey'in zaman zaman “Merhum pederimiz Molla Beyefendi ferahfeza ile bayatiye bayılırlardı.” diye musiki merakından uzun uzun bahsettiği Molla Bey, bu kameriyede emektar uşağı Halil Ağa'nın gizlice hazırladığı işret masasının başında, komşu yalıdan gelen saz ve körpe kadın seslerini dinleyerek insan ve talih üzerinde acı acı düşündü.” (Tanpınar, s. 23) tümcelerinde İsmail Molla Bey'in yapıta ismini veren Mahur makamının haricinde Türk Müziği'nin diğer makamları arasında yer alan ferahfeza ile bayatiye “bayılması” kendisinin müziğe olan düşkünlüğünü gösterir. Bunun yanı sıra gizlice

hazırlanan sofralarda İsmail Molla Bey'in talih ve acı üzerine düşünmesi, kendisinin toplumun baskılarından kaçarak kimseye yansıtmak istemediği bir kimlik krizini içerisinde olduğunu yansıtır. Ayrıca Tanpınar'ın retrospektif anlatımı, mekân tasviri ve atmosfer yaratımı, “kameriye, iştret masası, komşu yalıdan gelen saz sesleri” gibi ayrıntılarla desteklenirken dönemin ruhu canlandırılır. Yine romanda bulunan "Muhakak olan, Molla Bey'in vakit ilerledikçe bu musikiye refakate başlaması ve komşu evde saz biter bitmez, çekildiği odasından, belki de davetsiz olarak iştirak ettiği bu ziyafete teşekkür için ağır ve dik sesiyle bir veya iki beste okuması idi. Molla Bey gençliğinde bütün İstanbul' un sesine koştuğu nadir insanlardandı. Onun için bu besteler başlar başlamaz, her tarafta sesler kesilir, komşu evlerden, pencerelerden başlar uzanır, denizde gezinenler varsa orada, hemen pencerenin önünde dururlar ve Boğaz gecesinin geniş, pırıltılı sükûtu, bayatının, mahurun sıcak busesi ile kucaklaşırdı. Mehtaplı gece birdenbire çılgın bir ihtirasın rüyasında uyanmak için kendi havai gül rüyasından uyanırdı. Dedikoduya hak verdiren taraflardan biri de Molla'nın bu gecelerde hemen daima aynı besteleri okumasıydı.” (Tanpınar, s. 24) tümcelerinde İsmail Molla Bey'in yalnızca bir dinleyici değil aynı zamanda bir icracı olduğu gösterilir. Komşu evde saz bittiğinde odasından çıkıp davetsiz de olsa bu musiki ziyafetine katılması onun için musikinin bir gereklilik ve hayatın ayrılmaz bir parçası olduğunu ön plana çıkarır. Ayrıca “sıcak busesi ile kucaklaşırdı” ifadesi bahsi geçen makamlara insansı özellikler atfederek adeta onları kişileştirirken betimlemeler yalnızca işitsel bir deneyim sunmaktan ziyade sahneyi görselleştirerek insanların musikiye duyduğu kolektif hayranlığı gözler önüne serer. Örneğin komşu evlerden uzanan başlar, pencerelerin açılması ve denizde gezinenlerin duraksaması, musikinin çevrede yarattığı büyümlü etkiyi vurgular.

Bunun yanı sıra Molla Bey'in sesi yalnızca çevredekileri değil, oğlu Behçet Bey'i de derinden etkiler. “Behçet Bey, babasının sesini iştirir iştmez yerinden fırlar, duvarda asılı olan tamburunu alır ve ona yavaştan refakate çalışırdı. Gür ve kendisinden emin sesin peşinde bu korka korka ilerleyiş kadar onu çıldırtan şey azdı. Tıpkı bir aslan izinde yürüyormuş gibi,

sıtmalı bir helecan içinde, başı küçük kollarının bir türlü tam kavrayamadığı tamburuna eğilmiş, olduğu yerden bu sesin gece içindeki macerasını düşünür, onun Boğaz tepelerinde renkli bir uçurtma gibi süzülüşlerini takip eder, sonra da eritilmiş altın gibi, bir tarafta, durgun suda külçelendiğini zannederdi.” (Tanpınar, s. 24) tümcelerinde de görüldüğü gibi gür ve kendinden emin bu sesin peşinde ilerlemek, Behçet için hem bir hayranlık hem de çekingenlik kaynağıdır. Onun bu durumu, “Tıpkı bir aslan izinde yürüyormuş gibi” benzetmesiyle güçlendirilirken, “eritilmiş altın gibi, bir tarafta, durgun suda külçelendiğini zannederdi” ifadesiyle müziğin soyut ancak somutlaştırılabilecek kadar güçlü bir varlık olduğu vurgulanır. Tanpınar’ın estetik dünyasında yalnızca bir işitsel unsur olmanın ötesine geçerek bireyin ruh halini, zaman algısını ve geçmişle kurduğu derin ilişkiyi betimleyen bir metafor haline gelen musiki; romanın odak figürü Behçet Bey’in de kendi içsel dünyasında çıktığı yolculuğun vazgeçilmez bir parçasıdır. Hüzünle bezenmiş bir musiki gibi daima geçmişe dönük bir özlem içinde salınan Behçet Bey kaybolan değerlerin, unutulmuş seslerin ve giderek silikleşen hatıraların izinde ilerleyen bir serüven olarak nitelendirdiği yaşamını; her şeye rağmen sınıksız bağlı olduğu, bir sarmaşığın dallarına çengellerine benzeyen bin türlü alaka ile her zerresine kenetlendiği hayatın kendi lügatındaki karşılığı olan “*darülmihen*”³ olarak nitelendirir. Behçet Bey’in müziğe olan tutkunluğu, kendisinin duygusal kırılganlığını ve geçmişe olan özlemini yoğun bir biçimde yansıtır. Kendisinin yüreğinde çınlayan “mahur beste”, geçmişin zarif ama kırılgan yapısının bir sembolüdür. Tanpınar, bu ezgiyle yalnızca bireysel bir iç çekişi değil, aynı zamanda toplumsal bir ağrı da dillendirir. Behçet Bey müziği yalnızca bir hobi ya da kültürel bir unsur olarak görmez; onunla var olur, onunla düşünür ve onunla hisseder. Behçet Bey’in iç dünyasını anlamak, müziğin roman boyunca onun ruhunu nasıl etkilediğini incelemekle mümkün kılınmıştır. Tıpkı babası İsmail Molla Bey gibi onun için de musiki yalnızca bir sanat değil yitirilen geçmişin, kaybolmuş değerlerin ve unutulan hatıraların bir tezahürüdür. Tanpınar

³ Tanpınar (a.g.e. s. 14)

Behçet Bey'in yalnızlığını, melankolisini ve toplumdan kopukluğunu betimlerken müziğin onu nasıl sarmaladığını ve ona geçmişin sıcaklığını verdiğini kalemiyle ustaca işler.

Örneğin, "Hakikat şu ki Behçet Bey, bütün akarabası içinde, ablasının torununu severdi. Cavide, çocukluğunun bir kısmını bu evde onun yanında geçirmişti. Şımarık ve alaycı tabiatına, kuru hiddeetlerine rağmen bu ihtiyar bekarı avutmasını bilirdi. Onun hatırı için tambura başlamış, sonra da bırakamamıştı." (Tanpınar, s. 15), "Duvarı, yıllardır elini sürmediği tamburları, bir iki ney asılıydı." (Tanpınar, s. 17) tümcelerinden hareketle Behçet Bey'in musikiye olan tutkusunu gözlemlemek mümkündür. Zira kendisi ablasının torununu bile tambura yönlendirmesinin yanı sıra romanda sahip olduğu ney ile de ön plana çıkmaktadır.

Musiki, Behçet Bey'in hayatındaki acı ve tatlı anıların bir aynası olarak da gözlemlenebilir. Behçet Bey'in bir musiki meclisinde, kanunun tınısında, tamburun inleyişinde ve nihavent makamında bulduğu huzur, aslında kaybettiği kendini ve geçmişini arayışının sembolüdür. Tanpınar, Behçet Bey'in melankolisini anlatırken, müziğin karakterin duygusal yapısını nasıl yeniden şekillendirdiğini ve ona hayatın ötesinde bir anlam kazandırdığını ayrıntılı tasvirlerle, zengin betimlemelerle anlatır.

Behçet Bey'in eşi, Molla Bey'in gelini Atiye Hanım'ın da musikiye hayranlık duyduğu gözlemlenebilir. "İki koltukla bir kanepenin arasına şöyle bir yerleştirilen oynak, beyaz örtüler; sabahleyin kendisini "entarisı ala benziyor" şarkısını çalarak uyandıran adi masa saatinin tıkırtısı; yerde yatarken söndürdüğü küçük idare lambası, hepsi, hepsi gözünün önündeydi." (Tanpınar, s. 60) tümcesinde yer alan "beyaz örtüler, idare lambası, masa saati" gibi gündelik öğeler bir hafıza mekanizması oluşturarak figürün geçmişine yönelik bir köprü kurarken "entarisı ala benziyor" şarkısına yapılan vurgu bu köprünün ayaklarından birinin müzik olduğuna dair dikkat çeker. Ayrıca "Boğaz havasının Atiye'ye yaramayacağını anlayınca, ne yapmış yapmış, yazları oturmak için Erenköy'ünde onun istediği gibi küçük bir köşk satın

almıştı. Bununla beraber, mehtap sefaları ve saz alemleri için yalı eskisi gibi bırakılmıştı. Bu alemlere kadın erkek, ayrı ayrı sandallarla iştirak etmek adet olduğu halde, Molla Bey gelininden ayrılmaz, birlikte çıkarlardı. Bazen sazı Molla'nın kendisi tertip ederdi. O zaman, devrin modası olan şarkılar ve besteler bir yana bırakılır, daha ağır bir musiki Boğaz'ı doldururdu. Kışları, her Perşembe, Molla Bey geliniyle -fakat bu sefer ayrı arabalarda- Yenikapı Mevlevihanesi'ne giderlerdi. Genç kadın çalmaz, söylemez, fakat musikiyi severdi. Musiki dinlerken, kendini bütün talihi iadere eden bir meleğe bırakır gibi bir hali vardı.” (Tanpınar, s. 66-67) tümceleriyle musiki ve toplumsal yaşam arasında ilişkiye değinilmiş, mehtap sefaları ve saz alemlerinin eskisi gibi devam etmesi değişen dünya içerisinde sürdürülen geleneksel hayata işaret etmiştir. Molla Bey ve gelininin hem boğaz sefalarında hem de Mevlevihane ziyaretlerinde bulunmaları ise musiki ile yoğun bir bağ kurularak çıkılmış düşünsel yolculuğun göstergesidir.

“Kaç defa kızı gibi sevdiği gelininin eski bir besteyi dinlerken birdenbire yüzünün değiştiğini, ürperdiğini, yakalanması imkansız olan bir şeyi yakalamak ister gibi ta içten çırpındığını görmüştü. Beste bitince bu hal de biter, genç kadın olduğu yerde, adeta musikide erimiş gibi kalırdı. Hakikatte bu erimek kendini bulmak, asıl saadeti yakalamaktı.” (Tanpınar, s. 67) “Bazen de yeni işittiği veya eskiden bildiği bir parçanın kim tarafından, niçin yapıldığını Atiye kendisi sorardı. Çocukluğunda dinlediği "Kucağında pamuk kedi" türküsünün hikâyesini böyle öğrenmişti. Büyükada'da öldürülen Aziz adında bir tıbbiyeli genç için yakılan bu türkü, Sultan Aziz'i hatırlattığından yıllardır İstanbul'da yasak edilmişti. Hatta Necip Paşa ailesinin asıl felaketi de bu yüzdendi. Bir gün hanımefendinin cariyelerinden biri bu türküyü söylerken bir "muhibir-i sadık" nasılsa işitmiş, "Necip Paşa hazretleri yalılarında sabah akşam Sultan Aziz için şarkı söylüyorlar, matem tutuyorlar." diye jurnal etmişti.” (Tanpınar, s. 70), tümceleri ise musikin bizzat kimlik ve duygu durumu yaratmasının en somut örneklerinden birini sunar. Atiye'nin eski bir besteyi dinlerken aniden değişen ruh hali, musikin bireyin çocukluk ve geçmiş travmaları ile kurduğu ilişkiyi gösterir. Ürperme, bilinmeyene uzanma ve eserin

sonunda adeta "erime" hissi, bireyin kendi varlığıyla hesaplaştığı bir an olarak yorumlanabilir. Bu noktada, musikinın sadece bir sanat dalı değil, insan ruhunun derinliklerine ulaşan bir köprü olduğu vurgulanır. Ayrıca, “Kucağında pamuk kedi” türküsünün yasaklanarak politik bir boyut kazanması musikinın iktidarın kontrol mekanizması haline geldiğinin göstergesidir.

İsmail Molla Bey ve Behçet Bey’in musikiye olan tutkunluğunun tetikleyicisi olan Tarıdil Hanımefendi ise, romanda “Abdülmecit’in ölümü üzerine dışarıya çırağ edilmiş saraylılardan olan Necip Paşa’nın karısı Tarıdil Hanımefendi, bu 1310 seneleri İstanbul’un zevk ve moda itibarıyla en meşhur çehrelerinden biriydi. Ayrıca bizim musikiyi çok sever ve anlardı. Selamlığında kendi havasınca yaşayan Necip Paşaya’ya mukabil o da her akşam haremden seçilmiş birkaç ahababı ve seneden seneye kadrosu yenileşen cariyeleriyle erkek tecessüsünün hiçbir tarafından sızmadığı bir mahremiyet içinde yaşardı. Hem de saz ve musiki olmadığı gece hemen yoktu.” (Tanpınar, s. 22) şeklinde aktarılır. Kendisi, tıpkı alıntıda da anlatıldığı gibi musikiye olan ilgisiyle, yetiştirdiği cariyeleriyle tanınan bir entelektüeldir. Bu noktada Tarıdil Hanımefendi için müzik, bir medeniyet ve saygınlık aracı olarak ön plana çıkar. Ayrıca Tarıdil Hanımefendi’nin yaşadığı yalının romanda “Doğrusu istenirse Necip Paşa’nın evi o yıllar içinde alaturka musikinın en iyi tanıdığı merkezlerden biriydi.” (Tanpınar, s. 22) şeklinde betimlenmesi de musikinın kendisinin hayatında oynadığı rolü betimler niteliktedir. Bunun yanı sıra, “Öyle ki soylarında pazardan alınmış kadın bulunmamasını bir gurur meselesi telakki eden bazı ikbale yeni ermiş taassuplu aileler bile -daha ziyade Anadolu ve Rumelili zengin arazi sahipleri ve orta sınıftan İstanbullular- Tarıdil Hanımefendi’nin yetiştirdiği, okutup yazdırdığı, hoca tutup musiki öğrettiği bu cariyeleri evlatlarına almayı isterler,...”(Tanpınar, s. 22-23) tümcelerinden hareketle yine kendisinin cariyelerine verdiği eğitim ile musikiye verdiği önemi ve dönemin sosyo-kültürel yapısını gözlemlemek mümkündür.

Kısacası romanda ele alınan yaşamlar, Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde geleneksel değerler ile modernleşme baskısı arasında sıkışmış bireylerin hikâyeleridir. Bu

bireyler için musiki, yalnızca bir sanat dalı olmanın ötesinde, aidiyet duygusunun ve hatıraların korunmasını sağlayan bir araçtır.

4. SONUÇ

Sonuç olarak Mahur makamında bir bestesi bulunan bestekâr Eyyübi Ebubekir Ağa'ya ithaf edilmesi sonucunda Tanpınar'ın bu eserden etkilenmiş olabileceği düşüncesini doğuran *Mahur Beste* romanı Ahmet Hamdi Tanpınar'ın musiki aracılığıyla bireyin ve toplumun kimlik arayışını derinlemesine işlediği, estetik ve melankoliyi iç içe geçiren bir anlatı olarak ön plana çıkmaktadır. Roman boyunca Mahur makamının incelikleri yalnızca bir müzik formu olarak değil aynı zamanda geçmişin hatıralarını, kaybolan değerleri ve zamanın birey üzerindeki etkilerini simgeleyen bir metafor olarak okuyucuyu karşılamaktadır. Bu bağlamda Tanpınar musikiyi yalnızca bir tema olarak kullanmakla kalmaz; aynı zamanda kullandığı özgün betimlemelerle, benzetmelerle, kişileştirmelerle, sözcüklerle, alegorik anlatımla anlatının temel yapı taşlarından biri haline getirerek okuyucuyla olan iletişimini güçlendirip bireyin içsel dünyasını ve toplumsal değişimin yarattığı kırılmaları daha derinlikli bir biçimde yansıtır. Romanın figürleri, modernleşme sürecinde yaşadıkları kimlik bunalımını ve içsel çatışmalarını musikinin nağmelerinde bir anlam arayışıyla ele alırlar. Ancak bu arayış, onlara bir sığınak sunduğu kadar onları geçmişin gölgesinde bir yabancı gibi hissetmeye de sürükler. Zira Mahur makamının melodileri, hem geçmişin özlemini hem de geleceğe dair belirsizlikleri içinde barındırarak figürlerin ruhsal dünyasında bir yankı uyandırır. Mahur'un melodileri, bir zamanlar kesinlik taşıyan ancak modernleşmeyle birlikte dönüşen kimliklerin kayboluşuna ve yeniden inşa edilme sürecine eşlik eder. Böylece, Tanpınar gelenek ile modernite arasındaki gerilimi, zamanın ve belleğin birey üzerindeki etkisini, sanatın en derin ve duygusal formlarından biri olan musiki aracılığıyla ustalıkla işler.

Tez kapsamında yapılan değerlendirmeler ışığında Mahur makamının romandaki olay örgüsüyle kurduğu anlam bütünlüğü ve figürlerin iç dünyalarına etkisi göz önüne alındığında musikin Tanpınar'ın eserinde yalnızca çeşitli yazınsal tercihlerle desteklemiş bir anlatı öğesi değil, aynı zamanda zamanın ruhunu ve değişimin hüznünü taşıyan bir anlatım biçimi olduğu görölmektedir.

KAYNAKÇA

- Tanpınar, Ahmet Hamdi. Mahur Beste. 32. baskı, Dergâh Yayınları, 2023.
- Çiçek, Ahmet. “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Romanlarında Zaman ve Bellek.” Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, no. 1, 2015
- Gürbilek, Nurdan. “Tanpınar’ın Melankolisi ve Modern Türk Romanı.” Defter Dergisi, no. 17, 1991
- Doğan, Alev. “Tanpınar Romanlarında Mekân, Zaman ve Musiki İlişkisi.” Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, no. 27, 2012,
- Aydın, Seher. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Romanlarında Musiki Estetiği. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2017.
- Kafadar, Cemal. “Tanpınar ve Osmanlı Kültürü.” Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2021, www.boun.edu.tr/tanpınar_kultur.pdf.
- Gökçen, Esra. “Tanpınar’da Musiki ve Zaman Kavramı.” Türk Edebiyatı Dergisi, 2019, www.turkedebiyatidergisi.com/tanpınar_musiki_zaman.